

Євгенія Тихомирова, доктор політичних наук, професор кафедри міжнародних комунікацій та політичного аналізу, Волинський національний університет імені Лесі Українки, (м. Луцьк, Україна)

СТРАТЕГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ БЕЗПЕКИ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ ОБОРОНИ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Інтерес українців до тематики стратегічних комунікацій у контексті безпеки і оборони був обумовлений спочатку анексією рф Криму і Донбасу. Саме агресивний тиск російського імперіалізму актуалізував проблему стратегічних комунікацій у даному контексті. Про це йшлося у «Концепції стратегічних комунікацій Міністерства оборони України та Збройних Сил України»: «узгоджене та своєчасне застосування стратегічних комунікацій має вирішальне значення у протистоянні загрозам в інформаційному просторі, стає джерелом активного розповсюдження інформації у засобах масової інформації та реагування на поширення неправдивої інформації»³⁰. Пізніше, з розв'язанням повномасштабної російсько-української війни у 2022 р. ця проблематика ще більш загострилась.

Як зазначають українські дослідники, для того, щоб «стратегічна комунікація була ефективною, інформація повинна бути сформована так, щоб бути представленою в ясному й достовірному повідомленні, з відсутністю свободи для двозначності та без перспективи неправильного тлумачення, а контексти, в яких знаходиться повідомлення, мають бути чітко

²⁹ Стратегія інформаційної безпеки. Введено в дію Указом Президента України від 28 грудня 2021 року № 685/2021, URL: <https://www.president.gov.ua/documents/6852021-41069>

³⁰. Про затвердження Концепції стратегічних комунікацій Міністерства оборони України та Збройних Сил України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0612322-17#Text>.

зрозумілими, що особливо важливо у сферах безпеки та оборони»³¹. Таке використання стратегічних комунікацій потребує належного нормативно-правового забезпечення національної системи стратегічних комунікацій, без якого вона навряд чи може стати ефективною.

Варто погодитися з думкою політолога латиноамериканського походження К.Е. Герреро-Кастро (див. рис. 1), що «визначення, риси, завдання та модель стратегічної комунікації у сфері безпеки і оборони (SCSD) країни мають інтегрувати поняття стратегії (security, strategy models), комунікаційні концепції (communication, communication of mass models) та концепції національної безпеки і оборони (security and defense) з метою здійснення стратегічних комунікацій та досягнення національних цілей і національних інтересів національної держави»³².

Рис. 1. Міждисциплінарний підхід

Науковець дав досить вдале визначення стратегічної комунікації у сфері безпеки і оборони відповідно до *інтегральної герменевтичної матриці* – це «політико-стратегічне управління комунікаціями для забезпечення безпеки та національної оборони національної держави, яке шукає, аналізує, планує, координує та активізує відповідні ресурси через змістовні «логіки дій» (напрямки комунікативних дій) зі значними витратами. Повідомлення, побудовані за концепціями, спрямованими на скоординовану відповідну медіа-платформу (традиційну та нетрадиційну) для досягнення життєво важливої мети вирішення проблеми комунікації за конкретним сценарієм (війна, криза чи мир), де існують суперечливі бажання

³¹. Стратегічні комунікації в міжнародних відносинах: монографія. (2019). Київ: Вадекс, 2019. 106.

³². Guerrero-Castro, C. E. (2013). Strategic Communication for Security & National Defense: Proposal for an Interdisciplinary Approach. Connections, 12(2), 34. URL: <http://www.jstor.org/stable/26326320>.

між іншими національними державами, які заважають постійним цілям та/або національним інтересам власної нації»³³.

У сфері безпеки та оборони і споріднених сфер діяльності в Україні із залученням зарубіжних радників розроблено у характеризованих далі документах системну модель стратегічних комунікацій, яка охоплює різні види діяльності у галузі безпеки та оборони:

1. *«Воєнна доктрина України»* (2015). Тут дано фактично перше в Україні офіційне визначення стратегічних комунікацій: це «скоординоване і належне використання комунікативних можливостей держави – публічної дипломатії, зв'язків з громадськістю, військових зв'язків, інформаційних та психологічних операцій, заходів, спрямованих на просування цілей держави»³⁴.

2. *«Концепція розвитку сектору безпеки і оборони»* (2016) серед напрямів розвитку сфери безпеки і оборони називає «створення та впровадження системи стратегічних комунікацій у секторі безпеки і оборони» та принцип «налагодження співробітництва та ефективні стратегічні комунікації між суб'єктами сектору безпеки і оборони». Серед основних шляхів досягнення необхідних оперативних та інших спроможностей складових цього сектору зазначені: «проведення огляду сфери стратегічних комунікацій сектору безпеки і оборони та її удосконалення з урахуванням досвіду держав - членів НАТО»³⁵.

3. *«Доктрина інформаційної безпеки України»*³⁶ (2017) за основу бере визначення стратегічних комунікацій, яке сформульовано у «Воєнної доктрини України», про яке йшлося раніше.

4. *«Концепція стратегічних комунікацій Міністерства оборони України та Збройних Сил України»* (2017) визначає ключові аспекти концепту стратегічних комунікацій у секторі безпеки і оборони (основну мету, принципи та шляхи реалізації, очікувані результати, основні цілі їх розвитку, можливі обмеження, їхніх суб'єктів, структурний і функціональний розподіл обов'язків підрозділів та працівників системи Міноборони та ЗСУ):

➤ *основна мета* реалізації Концепції формулюється як визначення шляхів становлення та розбудови у Міноборони та ЗСУ системи комплексних, послідовних та скоординованих дій у сфері стратегічних комунікацій, спрямованих на підтримку, формування та реалізацію політики у сфері безпеки і оборони України, а також досягнення

³³. Guerrero-Castro, С. Е. Там же.

³⁴. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5552015-19443>.

³⁵. Концепція розвитку сектору безпеки і оборони України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92/2016#Text>

³⁶. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/472017-21374>

цілей оборони держави, підготовки і застосування військ, як частини загальнодержавної системи стратегічних комунікацій)³⁷,

➤ *принципи та шляхи реалізації, очікувані результати* впровадження системи стратегічних комунікацій у Міноборони та ЗСУ. («законність, демократичність, відкритість, прозорість, цілісність, добросовісність, підзвітність і відповідальність; оптимальне поєднання та збалансованість інтересів Збройних Сил та суспільства; єдність підходів у формуванні та реалізації заходів з реалізації стратегічних комунікацій; науковість, системний підхід до формування і розвитку стратегічних комунікацій у Міністерстві оборони та Збройних Силах») ³⁸.

➤ Тут встановлюється і *низка обмежень* щодо застосування стратегічних комунікацій у сфері безпеки і національної оборони, зокрема: заходи мають проводитися без порушення законних прав та свобод людини та громадянина, крім випадків обмежень, передбачених чинними нормативно -правовими актами; інформаційні та психологічні операції як складові стратегічних комунікацій не проводяться стосовно громадян України (крім тих, які є членами терористичних угруповань та незаконних збройних формувань)³⁹,

➤ *Основні цілі розвитку стратегічних комунікацій Міноборони та ЗСУ* сформульовані так: «формування довіри українського суспільства до воєнної політики держави, підтримка ним реформ у воєнній сфері та курсу з набуття Україною членства в НАТО; скоординованість дій державних органів та інших учасників стратегічних комунікацій під час об'єктивного інформування суспільства з питань, що стосуються оборони держави, підготовки і застосування Збройних Сил»⁴⁰.

➤ *Складовими стратегічних комунікацій* зазначених структур визначені: зв'язки з громадськістю, зв'язки з громадськістю у воєнній сфері, публічна дипломатія, інформаційні та психологічні операції⁴¹.

➤ *Описуючи систему стратегічних комунікацій* у зазначених структурах перелічені посадові особи та підрозділи органів військового управління, постійно діючі та тимчасові робочі органи, що виконують належні функції та завдання, функції, закріплені за ними. Передбачено створення Координаційної групи зі стратегічних комунікацій, склад якої затверджує Міністр оборони України⁴².

³⁷. Про затвердження Концепції стратегічних комунікацій Міністерства оборони України та Збройних Сил України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0612322-17#Text>.

³⁸. Там же.

³⁹. Там же.

⁴⁰. Там же.

⁴¹. Там же.

⁴². Про затвердження Концепції стратегічних комунікацій Міністерства оборони України та Збройних Сил України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0612322-17#Text>.

➤ У цьому документі перелічені *шляхи реалізації системи стратегічних комунікацій* Міноборони та ЗСУ, серед яких сприяння та підтримка процесу розвитку та налагодження зв'язків з громадськістю та зв'язків з громадськістю у війсьній сфері, ведення проактивної комунікації із залученням ключових лідерів, проведення публічних заходів; проведення роботи з підвищення рівня розуміння стратегічних комунікацій керівництвом Міноборони та ЗСУ та кожним військовослужбовцем та працівником ЗСУ у системі стратегічних комунікацій; налагодження взаємодії між структурними підрозділами у секторі безпеки і оборони; протидія інформаційним операціям проти України; проведення інформаційних заходів у рамках міжнародного військового співробітництва тощо⁴³.

➤ *Очікуваними результатами впровадження системи стратегічних комунікацій* у Концепції названі: створення комунікаційних спроможностей на стратегічному, оперативному та тактичному рівнях, що забезпечить інтеграцію та підтримку стратегічних комунікацій на всіх рівнях планування та впровадження політики стратегічних комунікацій у сфері безпеки і оборони; створення відповідної організаційної структури стратегічних комунікацій для координації комунікаційної активності на стратегічному рівні відповідно до принципів НАТО; технічне забезпечення ефективної реалізації функцій стратегічних комунікацій у відповідних структурах безпеки і оборони; моніторинг інформаційного простору; формування позитивного іміджу України, ЗСУ тощо⁴⁴.

5. *«Стратегія національної безпеки України»*⁴⁵ (2020) та *«Стратегія забезпечення державної безпеки»*⁴⁶ (2022). У першому документі прямо стверджується, що Україна розвиватиме інклюзивний політичний діалог через «створення системи стратегічних комунікацій», оскільки відсутність цілісної інформаційної політики держави, слабкість системи стратегічних комунікацій ускладнюють нейтралізацію загрози деструктивної пропаганди як ззовні, так і всередині України⁴⁷. У другому документі також йдеться про те, що слабкість системи стратегічних комунікацій ускладнюють нейтралізацію загрози деструктивної пропаганди на тлі інформаційної експансії РФ, зокрема шляхом розширення власної інформаційної інфраструктури та контрольованих нею структур на тимчасово окупованих територіях⁴⁸.

43. Там же.

44. Там же.

45. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>

46. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про Стратегію забезпечення державної безпеки». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/562022-41377>

47. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>

48. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про Стратегію забезпечення державної безпеки». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/562022-41377>

5. «Стратегічний оборонний бюлетень» (2021) вважається документом оборонного планування, розроблений на підставі двох вище згаданих документів. Він має визначити безпекову стратегію України до 2025 р. Дослідники зазначають, що це вже четвертий варіант подібного документа в Україні. Перший було створено у 2004 р., другий – у 2012 р. (у відкритому доступі вони не були опубліковані, тому важко сказати, чи були у них розглянуті питання стратегічних комунікацій)⁴⁹.

Третій варіант Стратегічного оборонного бюлетеня був прийнятий у 2016 р. У ньому є згадки про стратегічні комунікації – пропонується «забезпечити розвиток стратегічних комунікацій», а також як очікуваний результат оборонної реформи зазначається «створення комунікаційних спроможностей на стратегічному, оперативному та тактичному рівнях, що забезпечать інтеграцію та підтримку стратегічними комунікаціями на усіх рівнях планування та впровадження політики у сфері безпеки і оборони»⁵⁰.

Нова редакція «Стратегічного оборонного бюлетеня» серед проблем функціонування сил оборони в умовах існуючих та потенційних загроз, зокрема, називає «незавершеність створення системи стратегічних комунікацій у силах оборони», а одною з оперативних цілей «визначено розбудову спроможностей сил оборони у сфері стратегічних комунікацій як частини загальнодержавної та міжвідомчої системи стратегічних комунікацій, спрямованих на підтримку формування та реалізації політики у сфері безпеки і оборони України»⁵¹.

Тут же йдеться і про вдосконалення законодавства України у сфері оборони, яке передбачає: забезпечення у структурах сил оборони стійкості та адаптивності системи стратегічних комунікацій до реагування на виклики та загрози, суспільну довіру до складових сил оборони; розроблення концепції стратегічних комунікацій у силах оборони, яка мала би включати організацію, розподіл завдань, відповідальності та процесів відповідно до принципів і стандартів НАТО; створення в силах оборони організаційних структур і спроможностей зі стратегічних комунікацій; тощо⁵². Отже, завдяки поступовому формуванню та вдосконаленню нормативно-правового забезпечення застосування стратегічних комунікацій у сфері національної безпеки та оборони України поступово посилюється і має наблизитися до стандартів НАТО.

⁴⁹. Рудомський Р. Перспективи ЗСУ: Що за Стратегічний оборонний бюлетень підписав Зеленський. URL: <https://www.depo.ua/ukr/war/povernuti-krim-ta-donbas-i-vstupiti-v-nato-shcho-za-strategichniy-oboronniy-byuletень-pidpisav-zelenskiy-202109211370244>.

⁵⁰. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 травня 2016 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/240/2016/paran10#n10>.

⁵¹. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4732021-40121>.

⁵². Там же.